

Februárban volt húsz éve, hogy meghalt Vasa Stajić. Míg az évforduló alkalmával rendezett ünnepegekről szóló tudósításokat és a megemlékezéseket olvasom a lapokban, a könyvespolcra esik tekintetem, oda, ahol Vasa Stajić művei állnak. A Građa za političku istoriju Novog Sada, a Građa za kulturnu istoriju Novog Sada, a Novosadske biografije öt kötete meg a többi. Felbecsülhetetlen értékű könyvek. Egy város, egy táj, egy nép történelmének forrásai.

A Novosadske biografije első kötetének előszavában Stajić elmondja, hogy Újvidék múltját csak a szerbek életével kapcsolatban dolgozta fel, viszont azt, amit a város „a németek, magyarok, sőt a horvátok történetében jelent, annak tanulmányozását a felsorolt népek tanult fiainak” engedi át.

Vasa Stajićnak ezek a szavai nem találtak visszhangra, senki sem készített a vajdasági magyarság életéről olyan kimerítő munkákat, mint Stajić a szerbekéről. Általában hiányzanak a helyi monográfiák, helytörténeti művek, kiemelkedő személyiségek életrajzai. Ezeknek a feladatoknak az elvégzéséhez pedig késlekedés nélkül hozzá kellene fogni, persze előbb látnunk kellene népünk „tanult fiait”, a történeteseket, akik felkészülten látnak hozzá ehhez a munkához. S minél előbb kezdenek hozzá, annál többet végezhetnek. Mert minden évvel távolabb jutunk a múlttól, melyet nem szabad elveszítenünk.

Vasa Stajić munkássága erre figyelmeztet bennünket.

*

A Borba műépítészeti díjának zsürije a nyilvánosság előtt dolgozott, vitatkozott és döntött. A belgrádi rádió harmadik műsorának szerkesztősége szalagra vette s közvetítette a bíráló bizottság üléseit. Eddig mindig elhangzottak tiltakozások, voltak elégedetlenkedők egyes zsürik munkája és döntései miatt. Most mindenki hallhatta a bizottság tagjainak felszólalásait, mindenki nyomon követhette a rostálás, értékelés munkáját, a szavazást, a végső határozathozatalt.

Nemcsak a tájékozottság szempontjából fontos ez, hanem azért is, mert a bizottság tagjai érezhették teljes társadalmi felelősségüket. A mikrofontól nem lehetett semmit eltitkolni. Nem lehetett senki részrehajló, mert az ország szeme láttára — illetve füle hallatára történt minden.

Nem tudhatjuk, a nyilvánosság előtti felelősség érzete hatott-e a döntésre, vajon másképp szavaztak, határoztak volna a bizottság tagjai, ha zárt ajtó mögött dolgoznak. Ennél fontosabb, hogy itt mindennek rendben kellett menni, itt mindenkinek nyíltan állást kellett foglalni. A bíráló bizottság tagjai — jegyezzük ezt meg jól! — nemcsak aláírásukkal, hanem az egész ország rádióhallgatói előtt megokolt véleményükkel hitelesítették a döntést.

És ez nem kis dolog. Főleg pedig: más zsüriknek követendő példa.

*

Szerbhorvát nyelven tavaly jelent meg Lukács György Az ész trónfosztása című műve. Ebből az alkalomból dr. Miladin Životić, a Gledišta című folyóiratban ír a könyvről, s foglalkozik Lukács Györggyel. „Ez a terjedelmes könyv tele van tévedésekkel; ezek abból a szélsőségesen kizárólagos, szektás-dogmatikus filozófiai álláspontból fakadtak, melyeket Lukács a sztalinizmus virágzásának időszakában képviselt” — kezdi cikkét dr. Životić, majd részletesen elemzi Lukács művét.

A könyv szerbhorvát fordításának megjelenését 1966-ban dr. Životić azzal magyarázza, hogy a jugoszláv filozófusok a világ és az ember értelmének és értelmetlenségének kutatásához épp azoknak a filozófusoknak a műveiben találtak serkentést, akiket Lukács könyvében elítélt. Ezért tartja fontosnak és jelentősnek a cikkíró Lukács könyvének helyes megítélését.

Lukács álláspontja, mondja dr. Životić, az a sztalinista dialektikus materializmus, amely tartalmazza a visszatükrözés elméletét, a pártosság vulgáris elméletét, a nyugat-európai filozófia iránti kizárólagos álláspontot, viszont nem látja a filozófia fejlődésének sajátosságait, a filozófiát a politika szolgájának tekinti, Lenin és Marx mellett Sztalint idézi, ünnepli Liszenkót. Csak erről az álláspontról lehet olyan gondolkodókat, mint Schelling, Kierkegaard, Dilthey Hitlerrel és Rosenberggel összekötni.

Milyen messze esik Lukácsnak ez az álláspontja attól, melyet *Geschichte und Klassenbewusstsein* című művében képviselt, s óhajt fel dr. Životić, de attól is, melyet akkor foglalt el, amikor megszabadult a sztalinista dialektikus materializmus korlátaitól. Životić külön rámutat azokra a hibákra, melyeket Lukács Nietzsche értékelésében elkövetett, s kiemeli, hogy Az ész trónfosztásának utószava a hidegháború

hangulatát sugározza. „Ezt a könyvet — fejezi be fejtegetéseit dr. Životić — elsősorban magáért Lukácsért kell elfelejtenünk.”

*

Gerold László cikkében, melyet Időszerű színházat! címmel közöl az Új Symposion, pontosan állítja fel a diagnózist, meglátja, mi a baj a Szerb Népszínházban, mi a baj a suboticei Népszínház magyar részlegével, de arról sajnos nem szól, ami — én legalábbis úgy látom — mindkét esetben döntő fontosságú tényező.

Nem szól arról, hogy a Szerb Népszínháznak az a repertoárpolitikája, melyet elítél — s vele együtt jómagam is —, épp a közönség kedvéért olyan, amilyen — vonatkozik ez részben a szabadkaiakra is —, mert annak a közönségnek, vagy legalábbis a közönség egy részének, mely rendszeresen látogatja a Szerb Népszínház előadásait, az ilyen műsor kell. Nem Ionesco és nem Beckett, nem Pinter és Németh László, hanem...

És talán ez a magyarázata a „szabadkai eset”-nek is. Mivel a szabadkai színház univerzális, tehát helyettesítenie kell a külön avantgardista, operett-, víg- és egyéb színházakat, az ügy jóval bonyolultabb. A Szerb Népszínházzal azonban másképp áll a dolog. Ez a színház nem lehet univerzális, nem is kell annak lennie, sőt kimondottan nemzeti jellegű műsorpolitikát folytat. A kérdés tehát: ilyen repertoárpolitika kell-e vagy más? Csak erről vitázhatunk.

És Szabadka? Nagy baj persze az egy színház. És ha már csak egy, akkor természetes, hogy az legyen komplett. De komoly színészképzés, színházi közvélemény nélkül... Az a színház valahogy nem közös ügyünk. Egy kicsit mostoha-gyermekünk... Az se elhanyagolható dolog, hogy nincs egy egyéniség, aki a maga koncepciójával állna a színház élén — vagy legalábbis mögötte... Azt is megkérdezhetnénk, hányszor szóltak írók, kritikusok, közéleti munkások a színház műsoráról, problémáiról. Gerold előtt ki írt ilyen átfogóan a színházról? Elnéztük hibáit, fogyatékoságait, dédelgettük, mert egyetlen, mert a miénk. Éppen ezzel bizonyítottuk be, hogy nem érezzük eléggé a miénknek.

Ha a közvélemény többet törődne a színház ügyeivel, talán más lenne a színház is.

Viszont a Szerb Népszínházban ez a probléma fordítva jelenik meg: a közvélemény tette olyanná, amilyen.

A Polja című Novi Sad-i folyóiratnak abban az anketájában, melyről ebben a rovatban már szó volt — a folyóiratokról, a folyóiratok szerepéről és feladatairól fejtik ki véleményüket a résztvevők —, Miroslav Mirković, aki évekig a Delo szerkesztője volt, tehát tudja, mi a helyzet a folyóiratok körül, igen érdekes nézeteket hangoztat, s megszívlelendő javaslatokat tesz.

A mai folyóiratok Mirković szerint túlságosan nyugodtak és fáradtak. Hiányzik belőlük a harciasság, a vita. Olyan folyóiratokról ábrándozik Mirković, melyek kis formátumban, húsz-harminc oldalon jelennének meg, s Blanchot-tól és Dobrica Ćosićtól a labdarúgásig és idegenforgalomig mindenfelé foglalkoznának, de a szellem, mely bennük megnyilatkozna, egységes lenne.

Ábrándok, hiú ábrándok... Végeredményben azonban — miért ne?

Miért ne lehetne zsebfolyóiratokat kiadni? Egyszer egy hónapban. Vagy évszakonként egyet-egyet. Vagy csak egyetlen számot egy évben: egy forró nyári napon, mondjuk, valahol Dubrovnikban. S elküldeni onnan ide, az északi tájakra. Elküldeni, mint a nyár üzenetét: egy esszét, egy verset, egy rajtot. Ennyi elég lenne.

Nem tudom, ilyesmire gondolt-e Mirković. De úgy hiszem, ezt kellene csinálni. Nem kellene kérdezni: vásárolják-e a folyóiratot. Mert azt mondanom sem kell, hogy ez a lap nem kerülne semmibe, nem kellene fizetni érte. Ajándék lenne. Csak olvasni kellene. Így lenne ez szép, felemelő.

(Írtam ezt egy esős, hűvös, szeles márciusi alkonyatkor.)

*

A téli hónapokban a belgrádi rádió harmadik műsora beszélgetést közvetített Krsto Hegedušić műhelyéből. Fiatal képzőművészek mondták el, milyen helyzetben vannak, hogyan élnek s dolgoznak. A beszélgetés alatt főleg panaszkodtak: nem segítik őket eléggé, kevés a társadalmi támogatás, a fiatal művészek rendkívül nehéz körülmények között élnek és dolgoznak. Ezek a panaszok jutottak eszembe, amikor a Politikában Miodrag Nagorni grafikus nyilatkozatát olvastam.

Arról beszélt az ugyancsak fiatalnak számító művész, hogy a fiataloknak többet kellene küzdeniük helyükért a nap alatt.

— Véleményem szerint végső ideje, hogy a művészek abbahagyják a rimánkodást — mondta. — Nem élvezheti mindenki a társadalom segítségét. Harcoljanak a művészek egzisztenciájukért... Fontosabb az erkölcsi mozzanat az anyaginál... Kérdezzék meg idősebb kollégáinkat, Lubardát, Peđát, Aralicát, fiatalkorukban éheztek, padlásszobákban laktak, dideregtek a nincstelenségtől, és ihletük tűzénél melegegtek.

Nagorni élete sem fenéig tejfel: sohasem küldték külföldi kiállításokra — elment egyedül. Meg kellett küzdenie azért, amit elért. Mindennek ára van: tudni kell lemondani, áldozatot hozni.

Nagorni szavai megnyugtatóan hatnak egy olyan időszakban, amikor a művészeiktől komoly alkotások, lázas munka helyett sokszor csak panaszt, siránkozást kapunk.

Tomán László